

เบญจศีลและเบญจธรรม: หลักธรรมเพื่อขัดเกลาจิตใจมนุษย์

Benjasila and Benjadhama: Principles for purifying the human mind

พระมหาสมควร สุวณโณ (คัมภีร์ธรรม)

Phramaha Somkuan Suwanno (Kumsuwan)

นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Ed.D. Student, Doctor of Education in Teaching Social Studies

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: somkuan5269@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาเบญจศีลและเบญจธรรม ซึ่งเป็นจริยธรรมขั้นต้นในพระพุทธศาสนาที่ขัดเกลา กิเลสและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในองค์กรธุรกิจ การประยุกต์หลักธรรมดังกล่าวทำให้เกิดจริยธรรมทางธุรกิจ ที่ใช้แก้ปัญหาและพัฒนาองค์กรธุรกิจให้เจริญก้าวหน้าอย่างสมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจในสังคมหลังยุคอุตสาหกรรม หลักเบญจศีลเบญจธรรมประกอบด้วยธรรมที่เป็นคู่ทั้ง 5 คือ ห้ามฆ่าสัตว์คู่กับเมตตา กรุณา ห้ามลักทรัพย์คู่กับสัปปะมาสมาธิ ห้ามผิดคู่ครองคู่กับสำรวมในกาม ห้ามพูดปดคู่กับสัจจะ ห้ามเสพของมีนเมาคู่กับสติสัมปชัญญะ หลักจริยธรรมทั้ง 5 คู่นี้ เป็นเครื่องประกันความสงบสุข ความปลอดภัย และความร่มเย็นแห่งชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว และสังคมภายนอก รวมถึงสังคมภายในขององค์กรธุรกิจให้เจริญมั่นคงและยั่งยืน โดยคำนึงถึงคุณค่าและค่านิยมในการบริโภคเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต การทำงานอย่างมีความสุข การแข่งขันในลักษณะสร้างความร่วมมือเพื่อพัฒนาภาคผลิตให้เกิด ผลประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าการทำลายซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ: เบญจศีล, เบญจธรรม, จิตใจมนุษย์

Abstract

The purpose of this article is to study the five precepts and five ennobling virtues which are the basic ethical principles in Buddhism that help to get rid of defilements and can be applied in running business organizations. The application of these Dhamma principles leads to the creation of business ethics that can be applied to solve problems and develop business organizations to achieve growth and development that have balance between the mental and material aspects in the post-industrial society. The five precepts and five ennobling virtues consists of five pairs of Dhammas which are as follows: abstaining from killing to match with loving-kindness and compassion, abstaining from stealing to match with right livelihood, abstaining from sexual misconduct to match with sexual restraint, abstaining from telling lies to match with honesty, and abstaining from intoxicants to match with mindfulness and clear comprehension. All these five pairs of ethical principles guarantee happiness and tranquility; safety; and peace

of life, property, family, and outside society as well as the inside society of the business organization in order to achieve growth, prosperity, and sustainability. These Dhammas concern with values of consumption to upgrade the quality of life, happiness in work performance, and competition in terms of creating cooperation in order to develop the producing section that is beneficial to the society rather than destroying each other and the environment.

Keywords: Five precepts, Five ennobling virtues, human mind.

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักปฏิบัติเพื่อ ชัดเกล้าพฤติกรรมทั้งทางด้านกาย วาจา และใจอย่าง เป็นขั้นตอน และสามารถแยกเป็นหลักธรรมระดับ พื้นฐานสำหรับชาวบ้านทั่วไปและระดับสูงที่ปฏิบัติเพื่อ ความหลุดพ้นจากกิเลส หรือที่เรียกว่า ระดับโลกียธรรมกับโลกุตระธรรม หลักธรรมในระดับพื้นฐานมีความสำคัญ ไม่น้อยกว่าระดับสูง เนื่องจากมีความเรียบง่ายไม่ลุ่มลึก เกินไปสำหรับการทำความเข้าใจและนำไปใช้ในการ ดำเนินชีวิต จึงสามารถประยุกต์เข้าหาสังคมได้อย่าง ทั้งถึง อย่างไรก็ตาม การดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันที่มี ความซับซ้อนทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง รวมถึงเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ทำให้ผู้คนมีความเครียด ในการทำงาน มีการแข่งขันเพื่อความอยู่รอด และ สร้างความแปลกแยกทางสังคมมากกว่าสมัยโบราณ กล่าวคือผู้คนอยู่ห่างเหินกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านครอบครัว ศาสนา การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ซึ่งทำให้ เกิดช่องว่างระหว่างหลักจริยธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่

จริยธรรมเป็นหลักเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งบ่อเกิดของจริยธรรมมีที่มาจากหลักศาสนา (Religion) ปรัชญา (Philosophy) เจตคติ (Attitude) หรือหลักการใดก็ตาม ล้วนเป็นแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ให้อยู่ในสังคมอย่างสงบสุข แต่ในปัจจุบันดูเหมือนว่าจริยธรรมกับการพัฒนาพฤติกรรม มนุษย์ได้ถูกทำลายด้วยสังคมโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจที่ได้เปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตของ คนในสังคมให้แตกต่างไปจากเดิม จากสังคมเกษตรกรรมที่ผลิตในครัวเรือนกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่เน้นการผลิตเพื่อการส่งออกและกลายเป็นสังคมหลังยุคอุตสาหกรรม (Post-industrial Society) หรือโลกยุคปัจจุบันที่เน้นความมั่งคั่ง การให้บริการ รวมถึงการใช้องค์ความรู้และนวัตกรรมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่เรียกว่า ยุคเศรษฐกิจองค์ความรู้ (Knowledge Economy) หรือยุคเศรษฐกิจบริการ (Service Based Economy) อย่างไรก็ตาม ในยุคนี้ได้ยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้สะดวกสบายขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้สร้างระบบจริยธรรมขึ้นบนพื้นฐานของการวิจัยและการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัย

ในแง่ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะเห็นว่า มีหลักคำสอนที่เป็นอภิปรัชญา คือ ไม่จำกัดกาลเวลา หมายความว่าหลักธรรมมีความร่วมสมัย ไม่ล้าหลัง และสามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกยุคของสังคม โดยเฉพาะในสังคมหลังยุคอุตสาหกรรมที่สะท้อนให้เห็นตัวตนของมนุษย์อย่างแท้จริง ตัวตนดังกล่าวไม่ได้หมายถึงความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุที่มนุษย์คิดค้นได้ แต่เป็นปัญหาจริยธรรมที่เกิดจากตัวมนุษย์เองที่สอดแทรกอยู่ในความเจริญก้าวหน้าในยุคนี้ เช่น ความเห็นแก่ตัว ความเอารัดเอาเปรียบ การทำลายธรรมชาติ การแข่งขันที่ทวีความรุนแรงขึ้น รวมถึงความเครียดและการเสียสุขภาพจิต ปัญหาเหล่านี้กลายเป็นจริยธรรมเชิงลบทางด้านองค์กร ธุรกิจที่หลักเบญจศีลเบญจธรรมสามารถเยียวยาสังคมหลังยุคอุตสาหกรรมให้มีความเจริญด้านจิตใจได้

จริยธรรมทางธุรกิจ

คำว่า จริยธรรม มาจากคำว่า จริยะกับธรรม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (The Royal Institute, 2003: 291) ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง “ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม” ขณะที่พระยาอนุมานราชธน (Anumanrajadhon Phraya, 1973: 409) ให้ความหมายไว้ว่าเป็น “คุณค่าของความประพฤติในสังคมที่ถือว่า ถูกต้องดี หรือสิ่งที่ถือว่าผิดและชั่วไม่ควรประพฤติแล้ววางหลักกำหนดเป็นมาตรฐานไว้” ซึ่งใกล้เคียงกับ Velasquez (2008: 10) ที่ให้ความหมายว่า “หมายถึง หลักของความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งนำมาสู่การยอมรับ การประสบความสำเร็จ และความเจริญของผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวม” ส่วน Siha-amphi (2000: 17) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง “หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม” ซึ่งมีความหมายไปในทางพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่กล่าวถึงจริยธรรมว่าเป็น “หลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิต” ซึ่งเมื่อว่าตามหลักพระพุทธศาสนา มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทานั่นเอง คือ “ระบบจริยธรรม ระบบความประพฤติปฏิบัติ หลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ที่จะนำไปสู่จุดหมาย คือ ความดับทุกข์” (Dhammapidok, 1999: 591) นอกจากนี้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ยังกล่าวว่า “จริยธรรมเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติหรือสัจธรรม” การปฏิบัติในที่นี้ท่านหมายถึง การดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 ด้าน (Thepvethi, 1988: 11-12) คือ 1) ชีวิตของ มนุษย์เอง 2) สังคม 3) ธรรมชาติแวดล้อม 4) สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ประดิษฐ์ขึ้น ตามความหมายดังกล่าวข้างต้นมีนัยที่ครอบคลุมหลักการดำเนินชีวิตในทุกๆ ด้าน ซึ่งรวมไปถึงการดำเนินธุรกิจ ดังนั้น จึงได้นำหลักจริยธรรมมาใช้อยู่ในด้านธุรกิจโดยเฉพาะที่เรียกว่า Business Ethics ซึ่งมีความหมายดังที่บุษยา วีรกุล (Virakul, 2008: 43) กล่าวว่า จริยธรรมทางธุรกิจ หมายถึง “มาตรฐานหรือเกณฑ์การพิจารณาหรือการศึกษาเกี่ยวกับบุคคล องค์กร นโยบาย การกระทำ ของธุรกิจว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด หรือเหมาะสม หรือไม่เหมาะสมทางด้านจริยธรรม” ขณะที่ Carroll & Buchholz (2003: 170) ให้ความหมายว่า “การพิจารณาถึงหลักการประพฤติดีและการปฏิบัติดีหรือเลวผิดหรือถูกที่เกิดขึ้นในการดำเนินธุรกิจ”

โดยสรุปจะเห็นว่า ความหมายของจริยธรรมทาง ธุรกิจมีลักษณะเป็น 2 ด้าน คือ 1) ลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นจริยธรรมในเชิงบวกที่แสดงพฤติกรรมเป็นที่น่าสนใจต่อสังคม สมาชิกในสังคมยกย่องชมเชยและให้การยอมรับ เช่น การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ถูกต้องตามวัฒนธรรมองค์กร 2) ลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ เป็นจริยธรรมในเชิงลบที่แสดงพฤติกรรมไม่เป็นที่น่าพึงพอใจ สังคมตำหนิติน และคาดโทษ เช่น การละเมิด กฎระเบียบ ทำตัวผิดจากวัฒนธรรมองค์กร

จริยธรรมทางธุรกิจเชิงพุทธ

ความหมายของจริยธรรมทางธุรกิจข้างต้น มีนัยที่สอดคล้องกับหลักปฏิบัติทางศาสนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากหลักธรรมทางศาสนาเป็นหลักปฏิบัติที่เอื้อให้เกิดพฤติกรรมอันดีงาม ช่วยให้ชีวิตเกิดความสงบสุข แก้ไขปัญหาให้เกิดความชอบธรรมในสังคม เป็นต้น หลักจริยธรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางศาสนาอันสำคัญ คือ หลักเบญจศีลเบญจธรรมที่ถือว่า เป็นบัญญัติสังคมหรือข้อตกลงสำหรับชุมชนเพื่อให้ทุกคนที่อยู่ร่วมกันได้ยึดถือปฏิบัติ (U-pho, 1996: 2) หากกล่าวในแง่จริยศาสตร์ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา จริยศาสตร์ในทางพุทธศาสนาได้แบ่งระดับจริยธรรมไว้ 3 ชั้น (Simanee, n.d.) คือ 1) จริยธรรมขั้นต้น ได้แก่ เบญจศีลเบญจธรรม 2) จริยธรรมชั้นกลาง ได้แก่ กรรมบท 10 และ

3) จริยธรรมขั้นสูง ได้แก่ มรรค มีองค์ 8 ขณะที่พระศรีศัชมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ) กล่าวแยกอธิบายเบญจศีลเบญจธรรมไว้ว่า เบญจศีล จัดเป็นพุทธจริยศาสตร์ส่วนที่เป็น “จริยธรรม” คือ วิธีปฏิบัติเพื่อความดีงาม เป็นกรอบแสดงออกทางกายและวาจาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับเบญจธรรม เป็นพุทธจริยศาสตร์ส่วนที่เป็น “คุณธรรม” คือ คุณสมบัติส่วนตัว เป็นหลักการดีงามที่อยู่ภายในจิตใจ (Sigambhirayan, 2016: 163)

อย่างไรก็ตาม เบญจศีลเบญจธรรมเป็น พุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐานที่เรียกว่า โลกียธรรม คือ ธรรมในระดับชาวบ้านที่สามารถนำไปปฏิบัติ ซึ่งมีหลักการสำหรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจให้เกิดความชอบธรรม โดยเฉพาะปัญหาการแข่งขันแย่งชิง ทรัพยากร การไม่คำนึงถึงประโยชน์ของผู้บริโภค หรือผู้มีส่วนได้เสีย ปัญหาเหล่านี้นอกจากทำลายทรัพยากรภายนอกองค์กร เช่น การทำลายสภาพแวดล้อมแล้ว ยังทำลายทรัพยากรภายใน คือ องค์กรธุรกิจเอง การดำเนินธุรกิจจึงต้องอาศัยหลักเบญจศีลเบญจธรรม เพื่อให้องค์กรดำเนินไปได้ในระยะสั้นและระยะยาว

องค์กรธุรกิจต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของจริยธรรมองค์กร (The Role of Organizational Ethics in Performance) นั่นคือ 1) การทำให้พนักงานเกิดความผูกพันมีส่วนร่วมและมีความเชื่อมั่นในองค์กร 2) นักลงทุนมีความซื่อสัตย์ ความภักดี และมั่นใจในการลงทุน และ 3) ผู้บริโภคมีความพึงพอใจและเชื่อใจในองค์กร ทั้ง 3 ประการนี้เรียกว่า วัฒนธรรมทางจริยธรรม (Ethical Culture) ที่นำไปสู่การสร้างผลกำไรให้แก่องค์กรในที่สุด (Ferrell, Fraedrich & Ferrell, 2015: 16-19) จะเห็นว่า บทบาทหน้าที่ของจริยธรรมองค์กรทั้ง 3 ประการ สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านวัฒนธรรมภายใน คือ ผู้บริหาร พนักงาน หรือลูกจ้าง และ 2) ด้านวัฒนธรรมภายนอก คือ นักลงทุน และผู้บริโภค อย่างไรก็ตามการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าว แม้จะสร้างกำไรมหาศาลให้แก่องค์กร หากองค์กรขาดหลักจริยธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติปลุกย่อย ปัญหาความขัดแย้ง ความแก่งแย่งระหว่างพนักงาน นักลงทุนด้วยกันเอง และผู้บริโภคก็อาจเกิดขึ้นได้ เพราะองค์กรมุ่งเน้นที่วัฒนธรรมทางจริยธรรม (Ethical Culture) โดยภาพรวม แต่ไม่ได้ลงรายละเอียดในหลักปฏิบัติที่สร้างความชอบธรรมในองค์กร เบญจศีลเบญจธรรม จึงเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยเติมเต็มวัฒนธรรมทางจริยธรรมทั้ง 3 ประการ เพื่อให้องค์กรสร้างผลกำไรที่เป็นความสุขภายนอก (กายิกสุข) จากการประกอบธุรกิจและเกิดความสงบสุขภายใน (เจตสิกสุข) จากการปฏิบัติงานตามหน้าที่

หลักเบญจศีลเบญจธรรม

เบญจศีลเบญจธรรมแยกเป็น 2 คำหลัก คือ เบญจศีลกับเบญจธรรม คำว่า เบญจศีล เป็นคำสมาสที่มาจาก คำว่า เบญจ ที่แปลว่า 5 กับ ศีล ที่แปลว่า ปกติ (ศีลนะ) เย็น (สีตละ) ศีระชะ (ศีระ, สีสะ) เกษม (สิวะ) (Buddhaghosa, 2012: 9) ในที่นี้แปลว่า ปกติ ดังนั้น เบญจศีล จึงหมายถึง การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ และเนื่องจากเป็นศีลที่ชาวพุทธต้องรักษาอยู่เนื่องนิตย์จึงเรียกว่า นิจศีล ซึ่งมี 5 ข้อ เรียกว่า 5 สีกขาบท หมายถึง ข้อที่พึงศึกษาและปฏิบัติมิให้ขาดหรือต่างพร้อย ฉะนั้น เบญจศีลจึงเป็นข้อที่ควรเว้น คือ เว้นจากการล่วงละเมิด (เวรมณิ) ส่วนเบญจธรรมเป็นข้อที่ควรประพฤติ คือ นำไปปฏิบัติควบคู่กับเบญจศีล

คำว่า เบญจธรรม เป็นคำสมาสมาจากคำว่า เบญจ กับ ธรรม ธรรมนั้นแปลว่า ข้อปฏิบัติหรือสภาพที่ทรงไว้ หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ทำให้เป็นคนดีงามมี 5 ประการ จึงเรียกอีกชื่อว่า เบญจกัลยาณธรรม (Brahmagunabhorn, 2016: 239) เป็นธรรมที่ควรปฏิบัติคู่กับเบญจศีล เพราะสนับสนุนให้การรักษาศีล 5 มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เมื่อบุคคลปฏิบัติตามเบญจศีล เบญจธรรมแล้ว จึงได้ชื่อว่า สาธุชนหรือกัลยาณชน คือ

คนที่ประพาศติติงาม ซึ่งจัดเป็นคู่ได้ ดังนี้ 1) ปาณาติปาตา เวรมณีคู่กับเมตตากุณ 2) อทินนาทานา เวรมณีคู่กับสัมมาอาชีวะ 3) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณีคู่กับกามสังวร 4) มุสาวาทา เวรมณี คู่กับสังกะ และ 5) สุราเมรยมัชฌมาทัฏฐานา เวรมณีคู่กับสติสัมปชัญญะ (MCU, 1996; Brahmaganabhorn, 2016: 239-240)

เบญจศีล-เบญจธรรมข้อที่ 1

ศีลข้อที่ 1 ได้แก่ ปาณาติปาตา เวรมณี คือ เจตนางดเว้นจาก การฆ่าสัตว์ ศีลข้อนี้มุ่งจริยธรรม เพื่อป้องกันการเบียดเบียน การทำลาย การทะเลาะวิวาท และส่งเสริม ให้มีความเอื้ออาทรต่อกัน ลักษณะการล่วงละเมิดศีลมี 3 อย่าง (Vajiranavarorasa, 1995: 4) คือ

1. การฆ่า หมายถึง การทำร้ายชีวิตสัตว์อื่นให้ตกลงไป คือ ถึงแก่ความตาย ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉานทุกชนิด การฆ่าจำแนกเป็น 3 ประเภท คือ 1) โดยวัตถุ แบ่งเป็น (1) ฆ่ามนุษย์ และ (2) ฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน 2) โดยเจตนา แบ่งเป็น (1) ฆ่าโดยจงใจ คือ มีเจตนาที่จะ ฆ่าให้ตาย (2) ฆ่าโดยไม่จงใจ คือ ไม่มีเจตนาที่จะฆ่าให้ตายตั้งแต่แรก เช่น การประสบอุบัติเหตุ การป้องกันตัว รู้เท่าไม่ถึงการณ์ 3) โดยประโยค แบ่งเป็น (1) ฆ่าเอง คือ การลงมือกระทำเอง (2) ใช้ให้คนอื่นฆ่า คือ การสั่งให้คนอื่นฆ่า

2. การทำร้ายร่างกาย หมายถึง การทำร้ายให้คนอื่นบาดเจ็บ ในที่นี้หมายถึงมนุษย์เท่านั้น แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ (1) การทำให้พิการ (2) การทำให้เสียโฉม และ (3) การทำให้เจ็บปวดหรือลำบาก

3. การทรมาน หมายถึง การทรมานสัตว์ การไม่ปรานีต่อสัตว์ แบ่งเป็น 5 ประเภท คือ (1) การใช้งานหนัก (2) การกักขัง (3) การนำไปด้วยวิธีทรมาน (4) การเล่นสนุก (5) การผจญสัตว์หรือ การนำสัตว์มาชนกัน ลักษณะการล่วงละเมิดทั้ง 3 นี้ หากล่วงละเมิดการฆ่าถือว่า ศีลขาด ละเมิดการทำร้ายร่างกายถือว่าศีลต่างพร้อย ละเมิดการ

ทรมานถือว่าศีลหตุธรรมข้อที่ 1 เมตตากุณ แยกเป็น 2 หลักธรรม คือ เมตตากับกรุณา เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา หมายถึง ความสงสารคิดช่วยให้ผู้อื่นพ้น หรือปราศจากความทุกข์ เมตตากุณาเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความรักความสามัคคีต่อกัน

ปัจจุบันมักได้ยินคำว่า เมตตาปรานี มากกว่าคำว่า เมตตากุณ เช่น คำพูดว่า “ขอให้ทุกคนมีความเมตตาปรานีต่อกัน” ความจริงคำว่า ปรานี ก็คือกรุณาเมตตาเป็นหลักธรรมที่ตรงข้ามกับพยาบาท คือ ความปองร้าย คนที่มีเมตตาจึงได้ชื่อว่า เป็นคนที่ไม่มีความคิดปองร้าย (พยาบาท) ส่วนกรุณาเป็น หลักธรรมที่ตรงข้ามกับวิหิงสา คือ ความเบียดเบียน คนที่มีกรุณาก็คือคนไม่มีความเบียดเบียน (อวิหิงสา) สองคำนี้ (พยาบาทและวิหิงสา) มักใช้เรียกคู่กันเสมอ แต่ส่วนใหญ่มักเรียกว่า พยาบาทเบียดเบียน มากกว่าการเรียกว่า พยาบาท วิหิงสา ซึ่งเป็นการเรียกทับศัพท์คำหนึ่งและเป็นคำแปลอีกคำหนึ่ง การมี เมตตาต่อผู้อื่นสามารถกระทำได้หลายวิธี แต่แบ่งเป็นหลักใหญ่ 2 วิธี คือ 1) แบบวิธีเจาะจง เรียกว่า โอทิสสรณา หมายถึง การมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ในวงจำกัดเฉพาะผู้ที่เราต้องการแผ่ให้ 2) แบบวิธีไม่เจาะจงเรียกว่า อนโทสสรณา หมายถึง การมีเมตตาต่อสรรพสัตว์อย่างไม่จำกัดพวกพ้อง

วิเคราะห์จริยธรรมทางธุรกิจเกี่ยวกับศีลและธรรมข้อที่ 1

เบญจศีลเบญจธรรมข้อนี้สร้างจริยธรรมด้านความปลอดภัยในชีวิต ความมั่นคงในตำแหน่งงาน และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เกื้อกูลช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน หลักเมตตากุณามักได้ยินจากคำกล่าวที่ว่า ใจจิต ใจดำ คนที่ขาดความเมตตาเรียกว่า คนใจจิต ส่วนคนที่ขาดความกรุณาเรียกว่า คนใจดำ

ปัญหาจริยธรรมทางธุรกิจที่มักเกิดเพราะการขาดศีลและธรรมข้อนี้ อาจไม่ถึงขั้นทำร้ายร่างกายหรือการเช่นฆ่า แต่เป็นการทะเลาะเบาะแว้งกันในองค์กร การกระทบกระทั่งกันภายใน เพราะความไม่พอใจเรื่องส่วนตัวหรือความเหลื่อมล้ำทางการเงิน ตำแหน่งหน้าที่ ภาระงานที่รับผิดชอบ ความไม่เสมอภาค เป็นต้น ซึ่งปัญหาบางอย่างแก้ไขด้วยระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่บางอย่างเป็นเรื่องส่วนตัวต้องแก้ไขด้วยการปรับเปลี่ยนนิสัยของแต่ละคนให้รู้จักมองโลกในแง่ดี คิดแผ่เมตตาให้ทั้งแก่ตนเองและคนอื่น ปัญหาจริยธรรมดังกล่าวก็สามารถลดลงได้ เพราะเริ่มต้นแก้ไขที่ตนเองเป็นอันดับแรกนั่นคือการสร้างจิตเมตตาต่อเพื่อนร่วมองค์กรแล้วขยายให้กว้างออกไปเป็นเมตตาต่อสังคมเพื่อนร่วมโลกรวมถึงการไม่เบียดเบียนทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จริยธรรมทางธุรกิจข้อนี้ส่งเสริมบุคลิกภาพต่างๆ ดังนี้ 1) มีจิตใจอ่อนโยน ไม่นิยมความรุนแรง ใบหน้า ยิ้มแย้มแจ่มใส ยิ้มสู้อุปสรรคปัญหาขณะทำงาน 2) เป็นมิตรกับทุกคนเป็นที่รักและสามารถผูกมิตรกับเพื่อนร่วมงาน และคนทั่วไปได้ 3) เป็นคนอดทนอดกลั้นต่อสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ได้ 4) เป็นคนมีน้ำใจ มีจิตอาสา เสียสละ คิดช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานและทุ่มเทความรู้ความสามารถเพื่อพัฒนางานองค์กร 5) เป็นคนเอื้อเฟื้อชอบแบ่งปัน ความสุขและแบ่งเบาภาระของเพื่อนร่วมงาน

เบญจศีล-เบญจธรรมคู่ที่ 2

ศีลข้อที่ 2 ได้แก่ อทินนาทานา เวรมณี คือ เจตนาเร้นจากการลักทรัพย์ ศีลข้อนี้มุ่งจริยธรรมเพื่อความปลอดภัยในทรัพย์สิน ไม่ล่วงกรรมสิทธิ์ของผู้อื่นและส่งเสริมการมีอาชีพที่สุจริต ทรัพย์สินที่ล่วงละเมิด สามารถจำแนก เป็น 2 ประเภทคือ 1) สวิญญานกทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่มีวิญญานครอง เช่น สุนัข ไก่ วัว ควาย 2) อวิญญานกทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่ไม่มีวิญญานครอง เช่น โต๊ะ เก้าอี้ รถยนต์ บ้านเรือน นอกจากนี้ยังหมายถึงทรัพย์สินอีก 2 ประเภท คือ 1) ดังหาริมทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ เช่น รถยนต์ สัตว์ เงินทอง 2) อสังหาริมทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น อาคารบ้านเรือน ที่ดิน แม้กระทั่งทรัพย์สินส่วนกลางที่เรียกว่า สาธารณสมบัติ และทรัพย์สินทางศาสนาที่เรียกว่า ศาสนสมบัติก็ห้ามตามสิกขาบทนี้ด้วยลักษณะการล่วงละเมิดศีลมี 3 อย่าง (Vajiranavarorasa, 1995: 4) คือ

1. โจรกรรม หมายถึง การถือเอาสิ่งของของผู้อื่น มาเป็นของตน ด้วยอาการเป็นโจร มี 14 ลักษณะ คือ 1) ลัก 2) ฉก 3) กรรโชก 4) ปล้น 5) ตู๋ 6) ฉ้อ 7) หลอก 8) ลวง 9) ปลอม 10) ตระบัด 11) เบียดบัง 12) สับเปลี่ยน 13) ลักลอบ 14) ยักยอก

2. อนุโลมโจรกรรม หมายถึง การแสวงหาทรัพย์สิน เลี้ยงชีพในทางที่ไม่บริสุทธิ์หรือเลี้ยงชีพคล้ายโจร มี 3 ลักษณะ คือ 1) สมโจร การสนับสนุนให้คนอื่นทำโจรกรรม 2) ปอกลอก การคบคนอื่นด้วยมุ่งหวังทรัพย์สินของเขา 3) รับสินบน การรับทรัพย์สินที่เขามอบให้เพื่อช่วยให้พ้นผิด

3. ฉายาโจรกรรม หมายถึง การทำให้ทรัพย์สินของผู้อื่นสาบสูญหรือหยาบฉวยมาเป็นของตนมี 2 อย่าง คือ 1) ผลาญ การทำให้ทรัพย์สินของคนอื่นเสียหาย 2) หยาบฉวย การถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยความ มกง่าย คือ ถูวิสาสะ (ความคุ้นเคย) โดยที่เจ้าของไม่รู้ แต่หากเป็นลักษณะต่อไปนี้จัดเป็นการถือวิสาสะที่ไม่เป็นโทษ (Vajiranavarorasa, 1995: 23) มีอยู่ 3 อย่าง คือ (1) มีความคุ้นเคยสนิทสนมกับเจ้าของทรัพย์สินจริง (2) เจ้าของทรัพย์สินอนุญาตไว้ (3) เจ้าของไม่หวงทรัพย์สินนั้น ลักษณะการล่วงละเมิดทั้ง 3 นี้ หากผู้ใดล่วงละเมิด โจรกรรมถือว่าศีลขาด ส่วนอนุโลมโจรกรรมและฉายาโจรกรรม ถ้ามีเจตนาทำให้เขาเสียกรรมสิทธิ์หรือมีเจตนาแรงกล้าศีลจึงขาด ถ้าเจตนาไม่แนชัดศีลเพียงต่างพริ้ว

ธรรมข้อที่ 2 ได้แก่ สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ไม่ผิดกฎหมายและขัดกับหลักศีลธรรม ประกอบอาชีพที่สุจริต หรือตั้งใจทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้

อยู่ดีกินดีและช่วยพัฒนาประเทศชาติอีกทางหนึ่ง สัมมาอาชีวะเป็นข้อธรรมที่สำคัญ เพราะเป็นองค์ธรรมประการหนึ่งในมรรคมงคล 8 อันเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบจะต้องประพฤติเป็นธรรมใน 3 ด้าน คือ 1) ประพฤติเป็นธรรมในกิจการ คือ การทำด้วยความอดสาหัส เอาใจใส่ให้งานสำเร็จทันตามเวลาที่กำหนด ทำด้วยความขยันขันแข็ง ไม่หลีกเลี้ยงงาน 2) ประพฤติเป็นธรรมในบุคคล คือ การไม่เอาเปรียบคนอื่น เช่น ไม่เอาเปรียบค่าจ้างหรือในการขายของ เมื่อกำหนดค่าจ้างหรือค่าสิ่งของไว้อย่างไร ต้องปฏิบัติตามกำหนดอย่างนั้น 3) ประพฤติเป็นธรรมในวัตถุ คือ การไม่ขายของปลอมหรือเมื่อรับทำสิ่งของให้ผู้อื่นก็ไม่ใช้วัสดุปลอมหรือมีคุณภาพต่ำกว่าที่ตกลงกันไว้โดยยึดหลักการบริหารที่ว่า (1) คุณภาพดี (2) ราคาถูก และ (3) บริการเยี่ยม

วิเคราะห์จริยธรรมทางธุรกิจเกี่ยวกับศีลและธรรมข้อที่ 2

เบญจศีลเบญจธรรมข้อนี้ สร้างจริยธรรมด้านความปลอดภัยในทรัพย์สิน เงินเดือน สวัสดิการ และส่งเสริมการประกอบอาชีพโดยสุจริตถูกต้องชอบธรรมตามหลักกฎหมายและจารีตประเพณี ปัญหาจริยธรรมทางธุรกิจที่มักเกิดเพราะการขาดศีลและธรรมข้อนี้ คือ การทุจริต ในหน้าที่การงาน (Corruption) อาจเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ทางปัญญา การนำข้อมูลขององค์กรไปเผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาต การแอบเอาข้อมูลไปขายให้องค์กรอื่น รวมถึงความประพฤติที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้ร่วมงานและผู้บริโภค เช่น การทำงานที่เห็นแก่ตัว ความไม่โปร่งใส การเอารัดเอาเปรียบด้วยวิธีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้าง ราคาสินค้า โดยสรุป คือ เป็นคนมักสร้างปัญหาใน การทำงานมากกว่าการสร้างสรรคงาน มักนำความเสียหายชื่อเสียงมาสู่องค์กรมากกว่าการสร้างชื่อเสียง

ตรงกันข้ามผู้ที่มีจริยธรรมทางธุรกิจข้อนี้จะส่งเสริมบุคลิกภาพต่างๆ ดังนี้ 1) เป็นคนรู้จักยินดีตามศักยภาพของตนและพัฒนาศักยภาพอยู่ตลอดเวลา 2) มีความ โปร่งใสใจซื่อมีเมตตา 3) ใส่ใจและมีความละเอียดละไมในการทำงาน 4) มีความกระตือรือร้นในการทำงานโดยยึดความถูกต้องชอบธรรมและกฎหมายเป็นหลัก 5) เป็นคนเน้นสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในการทำงาน

เบญจศีล-เบญจธรรมข้อที่ 3

ศีลข้อที่ 3 ได้แก่ กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี คือ เจตนางดเว้นจาก การประพฤติดิฉันท์ในกาม ศีลข้อนี้มุ่งจริยธรรมเพื่อป้องกันการล่วงละเมิดสิทธิในคู่ครองของคนอื่นและส่งเสริมการยินดีในคู่ครองของตนเอง ลักษณะการล่วงละเมิดศีล (Vajiranavarorasa, 1995: 4) คือ การร่วมประเวณีกับหญิงที่ต้องห้ามหรือชายที่ต้องห้าม หญิงต้องห้าม หมายถึง หญิงที่ชายจะประพฤติดิฉันท์ด้วยไม่ได้ 3 จำพวก คือ 1) หญิงที่มีสามี คือ หญิงที่อยู่ร่วมกับชายอื่นในฐานะเป็นภรรยา มี 4 จำพวก คือ (1) หญิง ที่แต่งงานแล้ว (2) หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานแต่อยู่กับชายโดยเปิดเผย (3) หญิงที่รับสิ่งของมีทรัพย์สินของเขาแล้วยอมอยู่กินด้วย (4) หญิงที่เขาเลี้ยงเป็นภรรยา 2) หญิงที่ญาติรักษา คือ หญิงที่อยู่ในการปกครองของบิดามารดาหรือญาติ 3) หญิงที่ธรรมรักษาหรือจารีต ประเพณี กฎหมายบ้านเมืองคุ้มครอง มีอยู่ 3 ประเภท คือ (1) หญิงที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตน คำว่า เทือกเถา นับลำดับญาติผู้ใหญ่ขึ้นไป 3 ชั้น คือ มารดา ย่า ยาย และย่าทวดยายทวด ส่วนเหล่ากอ นับลำดับผู้สืบสกุลจากตนลงไป 3 ชั้น คือ ลูก หลาน และเหลน (2) หญิงที่อยู่ใต้บทบัญญัติทางพระพุทธศาสนา เช่น ภิกษุณี แม่ชี (3) หญิงที่มีกฎหมายห้ามไว้และมีบทลงโทษชายที่สมสู่ เช่น เด็กหญิงที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ เป็นต้น ส่วนชายต้องห้าม หมายถึง ชายที่หญิงจะประพฤติดิฉันท์ด้วยไม่ได้ มี 2 จำพวก คือ 1) ชายอื่นนอกจากสามีของตน 2) ชายที่จารีตห้าม เช่น พระภิกษุทางพระพุทธศาสนา นักบวชนอกศาสนาอื่น เป็นต้น

ธรรมข้อที่ 3 ได้แก่ กามสังวร หมายถึง การสำรวมในกาม ยินดีในคู่ครองของตนเอง รู้จักระมัดระวังเหนียวรั้งใจไม่ให้ประพฤติดิตทางเพศ มีความไว้วางใจกันในฐานะที่เป็นเพื่อนคู่ชีวิตร่วมสุขร่วมทุกข์ ในการประพฤติดิตต่อกันมีหลักปฏิบัติดังนี้ สำหรับฝ่ายชายต้องมีคุณธรรม คือ สทาร์สันโดช หมายถึง ความยินดีพอใจในภรรยาของตน เลี้ยงดูไปจนแก่เฒ่า หากชายใดไม่ยินดีในภรรยาตน เรียกว่า อทาร์สันโดช ในฝ่ายหญิงต้องมีคุณธรรม มีความจงรักภักดีในสามีประพฤติดิตดีและผูกสมักรักแต่ในสามีตน

ตามหลักพระพุทธศาสนา กล่าวถึงคู่ครองที่สมพงษ์กันต้องอาศัยหลักสมชีวิธรรม 4 (MCU, 1996) หมายถึง ชีวิตที่ครองคู่กันแล้วมีความเจริญรุ่งเรืองต้องมีหลักยึดที่คล้ายกัน ข้อแรกมีศรัทธาเสมอกัน (สมสัทธา) หมายความว่า ทั้งฝ่ายชายและหญิงมีความเชื่อ ความเลื่อมใส สิ่งยึดเหนี่ยวคล้ายกัน เช่น เชื่อในการละชั่ว ทำดี และทำใจให้บริสุทธิ์ตามหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา ข้อที่สองมีหลักศีลเสมอกัน (สมศีลา) หมายความว่า มีแนวทางปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตคล้ายกัน เช่น ชอบกัฬิชา ชอบดนตรีเหมือนกัน ข้อที่สามมีหลัก จาคะเสมอกัน (สมจาคา) หมายความว่า มีการเสียสละ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นคนใจกว้าง ข้อที่สี่มีปัญญาเสมอกัน (สมปัญญา) หมายความว่า ชอบคิด ชอบเขียน ชอบหาความรู้เหมือนกัน แต่เมื่อว่าโดยสรุป ก็คือต้องมีกามสังวร สำรวมระวังในเรื่องความรัก ไม่เปลืองใจตนเองไปตามกิเลสที่อยากรักคนโน้นคนนี้ มิเช่นนั้นปัญหาครอบครัวก็จะตามมา

วิเคราะห์จริยธรรมทางธุรกิจเกี่ยวกับศีลและธรรมข้อที่ 3

เบญจศีลเบญจธรรมข้อนี้ สร้างจริยธรรมด้านความปลอดภัยในครอบครัว ความมั่นคงในชีวิตคู่ และส่งเสริม ความสมานฉันท์ ความอบอุ่นในครอบครัวที่เป็นพื้นฐาน กำลังใจสำคัญของพนักงาน ปัญหาจริยธรรมทางธุรกิจที่มักเกิดเพราะการขาดศีลและธรรมข้อนี้ อาจเป็นเรื่องการล่วงละเมิดทางเพศของพนักงานในทุกระดับสายงาน รวมถึงปัญหาท้องก่อนแต่ง ชู้สาว ทะเลาะวิวาท เพราะแย่งคนรักและการแตกแยกทางครอบครัว ซึ่งส่งผลต่อสภาพจิตใจของพนักงานและการอยู่ร่วมในสังคม ในที่สุดต้องออกจากองค์กรในระหว่างทำงาน ซึ่งอาจทำให้องค์กรสรรหาบุคลากรที่ชำนาญเฉพาะด้านเข้ามาทดแทนตำแหน่งไม่ทัน ปัญหาอีกประการที่ขยายกว้าง ออกไปมากกว่าคำว่า การละเมิดทางเพศก็คือ ความอยากครอบครองทุกอย่างเพราะอำนาจของตัณหา จนต้องทำลายอีกฝ่าย เพื่อไม่ต้องการให้เขามีสถานะ เหมือนกับตน ปัญหาจริยธรรมอื่นๆ ก็จะตามมา เช่น การเบียดเบียนกัน การแก่งแย่ง แต่หากมีความพอดีกับสถานะองค์กรของตน ไม่อิจฉาองค์กรอื่น ประกอบกิจการโดยคิดว่าทั้งฝ่ายตนและฝ่ายตรงข้ามต่างก็ได้ประโยชน์ (Win-win Situation) ก็จะเกิดความร่วมมือ ร่วมแรงพัฒนาองค์กร ปัญหาจริยธรรมเชิงลบก็จะไม่เกิดขึ้น

นอกจากนั้นจริยธรรมทางธุรกิจเชิงบวกก็จะเกิดขึ้นและส่งเสริมบุคลิกภาพต่างๆ ดังนี้ 1) การมองเพื่อนร่วม งานในฐานะพี่น้องครอบครัวเดียวกัน 2) ภาวะผู้นำด้าน ครอบครัวและพร้อมที่จะเป็นผู้นำในทุกๆ ด้านในองค์กร 3) การวางตนอย่างเหมาะสม น่าเคารพเชื่อถือ 4) การรู้จักแยกแยะระหว่างเรื่องงานกับเรื่องส่วนตัว 5) การไม่มีอคติเรื่องเพศหรือปัญหาเรื่องชู้สาวในการทำงาน เป็นต้น

เบญจศีล-เบญจธรรมศีลข้อที่ 4

ศีลข้อที่ 4 ได้แก่ มุสาวาทา เวรมณี คือ เจตนาเว้นจากการพูดเท็จ ศีลข้อนี้มุ่งจริยธรรมเพื่อป้องกันการพูดเท็จ ซึ่งเป็นการทำลายประโยชน์ทั้งของตนและผู้อื่นและส่งเสริมให้มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ลักษณะการล่วงละเมิดศีลมี 3 อย่าง (Vajiranavarorasa, 1995: 4) คือ

1. มุสา หมายถึง การพูดเท็จ ซึ่งเป็นไปทางวาจาและทางกาย เช่น เขียนหนังสือมีข้อความเท็จให้หลงเชื่อ กิริยาที่จัดเป็นมุสาวาทมี 7 ประการ คือ 1) ปด การจงใจ กล่าวคำไม่จริง 2) ทนสาบาน การพูดสาบานว่าจะให้การตามความจริงแต่ไม่ทำตามนั้น 3) ทำเล่ห์กระเท่ การพูดอวดอ้างคุณพิเศษอันไม่เป็นจริง 4) มารยา การทำกิริยาเพื่อให้เขาเห็นผิดจากความเป็นจริง 5) ทำเลศ การพูดเล่นสำนวนวกไปวนมา 6) เสริมความ การพูดมุสาโดยอาศัยมูลเดิมแล้วพูดเสริมความให้มากกว่า ความเป็นจริง 7) อำความ การพูดเรื่องที่มาก แต่ย่อคำพูดให้น้อยลงเพื่อให้คนอื่นเข้าใจผิดเป็นอย่างอื่น

2. อนุโลมมุสา หมายถึง การกล่าวถ้อยคำที่เป็นเท็จ ซึ่งไม่จงใจให้เขาเชื่อ มี 2 ประเภท คือ 1) เสียตแต่ง การพูดให้คนอื่นเจ็บใจมี 2 ลักษณะ คือ (1) การอ้าง เรื่องที่ไม่เป็นจริงโดยกล่าวยกย่องให้สูงกว่าพื้นเพเดิมของเขา เรียกว่า ประชด และ (2) การพูดทำให้ต่ำกว่าพื้นเพเดิมของเขา เรียกว่า ต่ำ 2) สับปลับ การพูดด้วยความคะนองวาจาแต่ไม่ได้ตั้งใจให้เขาเข้าใจผิด

3. ปฏิสสวะ หมายถึง การรับแล้วไม่ทำตามที่ได้รับไว้ หรือการผิดคำที่รับปากเอาไว้ มี 3 ประเภท คือ 1) ผิดสัญญา 2) เสียสัตย์ 3) คินคำ ลักษณะการล่วงละเมิด ทั้ง 3 นี้ หากล่วงละเมิดข้อมุสาถือว่าศีลขาด แต่ถ้าล่วงละเมิดอนุโลมมุสาและปฏิสสวะถือว่าศีลต่างพร้อย

มุสาวาทที่ไม่เป็นโทษ

วาจาที่ไม่เป็นโทษ เรียกว่า ยถาสัญญา (Vajiranavarorasa, 1995: 37-38) หมายถึง การพูดตามที่ตนสำคัญหรือเข้าใจ แต่มีความบริสุทธิ์ใจในการพูด มีลักษณะ 4 ประการ คือ 1) โวหาร คือ ถ้อยคำที่ใช้พูดกันจนเป็นธรรมเนียม เช่น การเขียนคำขึ้นต้นหรือคำลงท้ายจดหมาย 2) นิยาย คือ เรื่องที่เปรียบเทียบเพื่อให้เข้าคับสุภาสิต 3) สำคัญผิด คือ การพูดด้วยความเข้าใจผิด เช่น การจำวันผิด 4) พลัง คือ การตั้งใจพูดเรื่องหนึ่งแต่กลับไปพูดอีกเรื่องหนึ่ง

ธรรมข้อที่ 4 ได้แก่ สัจจะ คือ ความสัตย์ซื่อถือความจริง ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการมีวาจาสัตย์อย่างเดียว แต่หมายถึงการประพฤติให้เป็นคนสัตย์ตรงเป็นคนจริงไม่โลเล โดยจำแนกเป็น 4 ประการ (SPK Vajiranavarorasa, 1995: 6) คือ

1. ความเที่ยงธรรม คือ ความประพฤติอันเป็นธรรมในกิจการหน้าที่ไม่มีอคติ คือ ความลำเอียงทั้ง 4 ประการ (MCU, 1996) อันได้แก่ความลำเอียงเพราะรักใคร่ (ฉันทาคติ) ลำเอียงเพราะเกลียดชัง (โทสาคติ) ลำเอียงเพราะเขลาหรือไม่รู้ (โมหาคติ) และลำเอียง เพราะกลัว (ภยาคติ) สามข้อแรกกล่าวได้ว่า เป็นการเว้นจากความโลภ โกรธ หลงนั่นเอง

2. ความซื่อตรง คือ ความประพฤติตรงในบุคคลผู้เป็นมิตร ทำตัวให้เป็นมิตรแท้ 4 ประเภท (MCU, 1996) คือ เป็นมิตรมีอุปการะ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ แนะนำประโยชน์ และมีความรักใคร่ต่อกัน เมื่อทำตัวให้เป็นมิตรแท้แล้ว ตนเองต้องรู้จักคบมิตรแท้และไม่คบมิตรเทียม 4 (MCU, 1996) คือ คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว คนดีแต่พูด คนพูดประจบ และคนชักนำในทางเสื่อม

3. ความสวามิภักดิ์ คือ ความจงรักภักดีในเจ้านายตนหรือบริษัท มีใจซื่อสัตย์ไม่คิดคดหรือปองร้าย เป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้กับปัญหาต่างๆ การสวามิภักดีไม่ใช่การยอมจำนนแต่เป็นการแสดงความจงรักต่อผู้รักเรา เมื่อเราแสดงความจงรักอย่างไรแล้ว เจ้านายหรือบริษัทที่ดีย่อมห่วงใยและรักเราตอบ

4. ความกตัญญูทเวทีย คือ การรู้อุปการะที่ท่านทำแล้วตอบแทนบุญคุณ (กตัญญูทเวทียบุคคล) ยกย่องท่านให้เป็นที่ปรากฏ นับถือไม่แสดงอาการลบหลู่ ดูหมิ่น ไม่ตีเสมอหรือยกตนเทียมนาน ผู้ที่มีความกตัญญูทเวทีย พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก (ทุลลภบุคคล) หากผู้ใดทำได้ผู้นั้นเป็นผู้ประเสริฐ ผู้ที่เราควรมีความกตัญญูทเวทียมี 4 จำพวก คือ 1) มารดา-บิดา 2) ครูอาจารย์

3) พระมหากษัตริย์ 4) พระพุทธเจ้า เพราะท่านเหล่านี้เป็นบุพการี คือ ได้สร้างคุณงาม ความดีต่อเราไว้ก่อน ดังนั้น บุตรธิดา ศิษย์ พสกนิกร และพุทธศาสนิกชนจึงควรสำนึกถึงพระคุณและตอบแทนท่าน

วิเคราะห์จริยธรรมทางธุรกิจเกี่ยวกับศีลและธรรมข้อที่ 4

เบญจศีลเบญจธรรมข้อนี้ สร้างจริยธรรมด้านความปลอดภัยในสังคม การยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน และส่งเสริมการทำงานด้วยความซื่อสัตย์ การทุ่มเท ความไว้วางใจ ในองค์กรธุรกิจมักเกิดปัญหาจริยธรรมที่เกี่ยวกับปลอมแปลงสินค้าหรือสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐาน ไม่ปลอดภัย ไม่สะอาด รวมถึงการโฆษณาชวนเชื่อเกินจริง ซึ่งนอกจากทำให้ผู้บริโภคเสียผลประโยชน์จากการอุปโภคบริโภคสินค้าที่มีคุณภาพแล้ว ยังทำให้เสียสุขภาพเกิดโรคร้ายจากการใช้สอยสินค้า ปัญหาดังกล่าวเป็นเพราะความไม่ซื่อสัตย์ของผู้ผลิตที่มีต่อลูกค้าและอาชีพตนเอง ผลจากการผลิตสินค้าที่ไม่มีคุณภาพทำให้ลูกค้าเสียความเชื่อมั่นในองค์กร ธุรกิจ ไม่อุปโภคบริโภคสินค้านั้นอีกต่อไป ผลกระทบในเชิงลบก็เกิดกับองค์กรธุรกิจและพนักงาน ทั้งนี้ เพราะความไม่ซื่อสัตย์ ความไม่เป็นธรรมที่องค์กร ธุรกิจก่อขึ้นมา ปัญหาจริยธรรมทางธุรกิจในศีลและธรรมข้อนี้จึงมักเกี่ยวข้องกับมาตรฐานของสินค้าที่สัมพันธ์กับความอยู่ดีกินดีของสังคมเป็นส่วนใหญ่

ตรงกันข้ามหากองค์กรธุรกิจใดประพฤติตามข้อนี้ ก็จะส่งเสริมบุคลิกภาพต่างๆ ดังนี้ 1) เป็นคนมีจิตใจมุ่งมั่นและยึดมั่นในอุดมการณ์ 2) เป็นคนมุ่งมั่นกับงาน จนกว่าจะประสบความสำเร็จ 3) พุดจาถ้อยทีถ้อยอาศัย แต่หนักแน่นในคำพูด 4) มีความจริงใจ น่าสนทนาปราศรัยด้วย 5) เป็นคนตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ การงานและต่อผู้บริโภค 6) มีจิตสำนึกรวมว่า เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่ต้องพัฒนาไปด้วยกัน

เบญจศีล-เบญจธรรมข้อที่ 5

ศีลข้อที่ 5 ได้แก่ สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี คือ เจตนางดเว้น เหตุให้เกิดความประมาทจากการดื่มสุราเมรัยและเสพของมึนเมา ศีลข้อนี้มุ่งจริยธรรมเพื่อป้องกันอันตรายจากการขาดสติ เมื่อขาดสติแล้วอาจล่วงละเมิดศีลทั้ง 4 ข้อข้างต้นได้จึงเป็นข้อที่สำคัญที่สุด ลักษณะการล่วงละเมิดศีลมี 2 อย่าง (Vajiranavarorasa, 1995: 4) คือ

1. ดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นสาเหตุแห่งความประมาท มีผลทำให้สติพินเพื่อน สุราหมายถึง น้ำเมาที่กลั่นแล้วหรือเหล้านั่นเอง เช่น บรั่นดี วิสกี้ ส่วนเมรัย หมายถึง น้ำเมาที่เกิดจากการหมักหรือแช่ดอง ยังไม่ได้กลั่น เช่น เบียร์ ไวน์ เหล้าสาโท

2. สิ่งเสพติดทุกชนิด เช่น ยาบ้า ยาอี เฮโรอีน รวมถึงสิ่งที่ทำให้มึนเมาทุกชนิดการดื่มน้ำเมา เป็นทางแห่งความเสื่อมประการหนึ่ง ดังปรากฏในหลักอบายมุข 6 (MCU, 1996) คือ 1) การดื่มน้ำเมา 2) การเที่ยวกลางคืน 3) การเที่ยว ดูการละเล่น 4) การเล่นการพนัน 5) การคบคนชั่วเป็นมิตร 6) ความเกียจคร้าน ทั้งหมดนี้เป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้ที่ยังตั้งตัวไม่ได้ แต่สำหรับผู้ที่ตั้งตัวได้แล้ว พระพุทธองค์ก็สอนให้เว้นจากอบายมุข 4 (MCU, 1996) คือ 1) การเป็นนักแสดงหญิง 2) การเป็นนักแสดงสุรา 3) การเป็นนักแสดงการเล่นการพนัน 4) การคบคนชั่วเป็นมิตร จะสังเกตเห็นว่า สุราเป็นสาเหตุของความเสื่อมไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดก็ตาม จากข้อมูลของศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (ศวส.) พบว่า ในการศึกษาภาระโรคและการบาดเจ็บใน 195 ประเทศทั่วโลก ในช่วงปี พ.ศ. 2533-2559 การดื่มแอลกอฮอล์เป็นปัจจัยให้เกิดโรคต่างๆ มากกว่า 200 ชนิด เป็นปัจจัยเสี่ยงอันดับ 7 ของการสูญเสียและสาเหตุการตาย เพราะเครื่องดื่ม

แอลกอฮอล์ อันดับแรก คือ วัณโรค ร้อยละ 1.4 อันดับสอง คือ อุบัติเหตุจราจร ร้อยละ 1.2 และการทำร้ายตนเอง ร้อยละ 1.1 (Nontharak & Atsanangkonchai, 2018: 1-2)

ธรรมข้อที่ 5 ได้แก่ สติสัมปชัญญะ คือ ความมีสติตรองตรา ไม่เลินเล่อ ก่อนจะทำและในขณะที่กำลังทำ สติกับสัมปชัญญะเป็นธรรมที่มีอุปการะต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก จึงเรียกว่า พหุุปการธรรม (ธรรมอันมีอุปการะมาก)

การดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน มักได้ยินคำว่า สติปัญญา มากกว่าคำว่า สติสัมปชัญญะ ความจริงแล้วคำว่า สติปัญญาก็คือสติสัมปชัญญะ เพราะปัญญาในที่นี้หมายถึง สัมปชัญญะ บางครั้งได้ยินว่า สติรอบคอบ ซึ่งหมายถึงสติสัมปชัญญะเหมือนกัน เพราะคำว่า รอบคอบ นั้นหมายถึง ตัวสัมปชัญญะ สติสัมปชัญญะเป็นธรรมที่สำคัญเพราะเป็นคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสสรุปหลักธรรมทั้งหมดไว้ดังปรากฏในปัจฉิมวาจาว่า “...เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด...” (MCU, 1996) พุทธพจน์บทนี้หากมองอีกมุมหนึ่ง ก็คือการที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้มีสติสัมปชัญญะนั้นเอง การมีสติสัมปชัญญะควรมีตลอดเวลา โดยเฉพาะในเรื่อง 4 ด้าน (Vajiranavarorasa, 1995: 6) ที่สามารถสรุปย่อเป็นหลัก 3 ก. และ 1 อ. ดังนี้

1. กิน คือ การรู้ประมาณในอาหารที่พึงบริโภค ตามหลักธรรมข้อ “โภชนมัตตัญญูตา” แปลว่า “ความพอประมาณในการบริโภค” หรือ “มัตตัญญูตา จ กัตตัสมิ” แปลว่า “การรู้จักประมาณในอาหาร” และหากสรุปโดยย่อตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็คือการคำนึงถึงคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมในการบริโภค เป็นการบริโภคด้วยความพอใจในคุณค่าทางสารอาหารและความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งเรียกว่าการบริโภคอย่างมีฉันทะไม่ใช่บริโภคด้วยความอยากไ้แก่ทันสมัยตามกระแสที่เรียกว่า การบริโภคด้วยตัณหา (Dhammapidok, 2000a: 63-64)

2. กิจการ คือ ความไม่เลินเล่อในการทำงาน หมายถึง การไม่ทอดธุระเพิกเฉย ต้องเอาใจใส่คอยประกอบการงานให้เหมาะสมแก่เวลาไม่ปล่อยให้ค้างค้างหรือเสียหาย

3. กิริยา คือ ความมีสติสัมปชัญญะในการประพฤติตัว หมายถึง การระมัดระวังการคิด การพูด การกระทำ รวมถึงการรู้จักพิจารณาในการประกอบกิจการต่างๆ ว่ามีคุณหรือโทษอย่างไร ควรทำหรือไม่ ไม่พล่ามทำ ตามกำลังความพึงพอใจ แต่ควรตรวจสอบทางได้ ทางเสียก่อนลงมือทำเสมอ

4. อัปมาทธรรม คือ ความไม่ประมาทในธรรม หมายถึง การรู้จักพิจารณาร่างกายที่ประกอบด้วยธาตุ 4 (MCU, 1996) คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม ให้เห็นสภาพที่ตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ (MCU, 1996) คือ 1) ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) คือ ความแปรเปลี่ยนตลอดเวลา ไม่คงอยู่ถาวรได้ตลอดไป 2) เป็นทุกข์ (ทุกขัง) คือ สภาพที่ทนอยู่ได้ยาก ประสบความไม่สบายกายไม่สบายใจอยู่ประจำ 3) เป็นสภาพไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา) คือ ทุกอย่างล้วนไม่อยู่ในอำนาจที่จะบังคับบัญชาให้เป็นไปตามใจได้

วิเคราะห์จริยธรรมทางธุรกิจเกี่ยวกับศีลและธรรมข้อที่ 5

เบญจศีลเบญจธรรมข้อนี้ สร้างจริยธรรมด้านความปลอดภัยในตนเอง การควบคุมจิตใจและส่งเสริมการมีสติสัมปชัญญะในการทำงาน การรู้จักแก้ปัญหาในองค์กรรวมถึงการมีความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาองค์กร ปัญหาจริยธรรมทางธุรกิจที่มักเกิดขึ้น เพราะการขาดศีลและธรรมข้อนี้ คือ การสูญเสียสมาธิและการลดทอนสติปัญญาในการทำงานหรือร้ายแรงถึงขั้นทะเลาะวิวาทกัน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเป็นคนชอบดื่ม ปัญหานี้อาจไม่ได้เกิดขณะทำงาน แต่เกิดขึ้นหลังจากเลิกงานแล้วดื่มหนัก ซึ่งส่งผลต่อการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพในวันรุ่งขึ้นที่ต้องทำงาน

จริยธรรมทางธุรกิจข้อนี้ส่งเสริมบุคลิกภาพต่างๆ ดังนี้ 1) เป็นคนรอบคอบ ระมัดระวัง ตื่นตัวในการทำงาน 2) มีความรับผิดชอบสูง ไม่ทอดทิ้งภาระงาน 3) สามารถควบคุมอารมณ์ความรู้สึกของตนเองได้ดีในภาวะที่ถูกกดดัน 4) รู้จักควบคุมสถานการณ์ รักษาความเป็นระเบียบของเหตุวุ่นวาย 5) มีความคิดสร้างสรรค์และคาดการณ์ถึงผลลัพธ์ที่จะตามมาอยู่เสมอ 6) เป็นคนทำงานอย่างเป็นระบบมีแผนงานหรือขั้นตอนชัดเจน

เบญจศีลเบญจธรรมที่กล่าวมาทั้งหมด มีนัยสอดคล้องกับหลักธรรมดั่งที่ อภิชัย พันธเสน ประมวลไว้เพื่อประยุกต์ใช้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Puntasen, 2004: 51-54) คือ 1) อปมาทธรรม หรือความไม่ประมาท 2) อหิงสธรรม 3) สัมมาอาชีวะ 4) การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 5) การละกิเลสและความโลภ 6) ความซื่อสัตย์สุจริตและหิริโอตตปปะ (ความละอายแก่ใจและความเกรงกลัวต่อบาป) หลักธรรมเหล่านี้ สามารถสรุปลงในเบญจศีลเบญจธรรมได้ เพราะอหิงสธรรม ก็คือการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งตรงกับเบญจศีลเบญจธรรมคู่ที่ 1 สัมมาอาชีวะตรงกับเบญจศีลเบญจธรรมคู่ที่ 2 การละกิเลสและความโลภตรงกับเบญจศีลเบญจธรรมคู่ที่ 3 ความซื่อสัตย์สุจริตและหิริโอตตปปะตรงกับเบญจศีลเบญจธรรมคู่ 1 ที่ 4 และอปมาทธรรมตรงกับเบญจศีลเบญจธรรมคู่ที่ 5

บทสรุป

เบญจศีลเบญจธรรมเป็นจริยธรรมในระดับโลกิยะที่สามารถประยุกต์ใช้ในด้านธุรกิจ เนื่องจากเป็นหลักบัญญัติที่ครอบคลุมความมั่นคงทางด้านชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และตนเอง หลักประกันของธรรมทั้ง 5 คู่นี้ ยืนยันได้จากคำสรุปอานิสงส์ของศีลที่ว่า 1) สีเลนะ สุขติง ยันติ บุคคลจะถึงสุคติได้ก็เพราะศีล ซึ่งเป็นผลสัมฤทธิ์ด้านความสุข หมายถึง การมีชีวิตดำเนินไปในทางที่ดีงาม 2) สีเลนะ โภคสัมปทา บุคคลจะมีโภคทรัพย์ได้ก็เพราะศีลอันเป็นผลสัมฤทธิ์ด้านทรัพย์สิน หมายถึง การมีสถานะทางการเงิน การใช้จ่ายใช้สอยที่มั่นคงขึ้น และ 3) สีเลนะ นิพพุติง ยันติ บุคคลจะถึงนิพพานได้ก็เพราะศีลอันเป็นผลสัมฤทธิ์ด้านความสงบ หมายถึง ชีวิตมีความร่มเย็น ปลอดภัย สบายใจ

การดำเนินธุรกิจที่ประกอบด้วยหลักจริยธรรมดั่งที่กล่าวมา เป็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ที่เป็นเศรษฐศาสตร์มีขนิมปาปฏิบัติหรือเศรษฐศาสตร์สายกลาง (Dhammapadok, 2002: 35-43) คือ เป็นความพอดี ความพอประมาณที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกันแล้วเกิดดุลยภาพในการดำเนินชีวิต เป็นทางสายกลางที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น อันรวมถึงการไม่ทำลายระบบนิเวศ (Ecosystem) คือ ระบบชีวิตที่สัมพันธ์กันในสภาพแวดล้อมต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการปฏิบัติตามหลักจริยธรรม ในเบญจศีลเบญจธรรมข้อแรกที่จะละเว้นจากการทำร้ายซึ่งกันและกัน หลักจริยธรรมทางธุรกิจดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของชูมาเกอร์ที่กล่าวถึงพุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economics) ว่าที่แท้จริงแล้วก็คือสัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) (Schumacher, 1973: 35) อันเป็นองค์ธรรมข้อหนึ่งในมรรคมีองค์ 8

อย่างไรก็ตาม เบญจธรรมเบญจศีลเป็นหลักธรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกันและควรประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวงการธุรกิจในยุคสมัยใหม่นั้นคือ การปฏิบัติให้สอดคล้องกับปัจจัย 4 ด้าน ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ คือ 1) ด้านชีวิตของมนุษย์ อันเป็นปัจจัยภายใน 2) ด้านสังคม 3) ด้านธรรมชาติแวดล้อม และ 4) ด้านสิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ประดิษฐ์ขึ้น อันเป็นปัจจัยภายนอก การประยุกต์หลักธรรมให้สอดคล้องกับปัจจัยเหล่านี้ก็คือการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามระบบจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เข้าใจกิจกรรมทางเศรษฐกิจอันเป็นธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ในทางที่ควรจะเป็น เช่น 1) เรื่องความต้องการในสิ่งที่เป็นคุณค่าแท้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต 2) การบริโภค ที่คำนึงถึงประโยชน์

3) งานและการทำงานอย่างมีความสุข 4) การแข่งขันและการร่วมมือเพื่อแก้ปัญหา มวลมนุษย์ 5) ค่านิยม การบริโภคให้พอดีและรู้จักต่อยอดการผลิต และ 6) การผลิตที่เป็นการแปรสภาพ เพื่อส่งเสริมคุณภาพ ชีวิตมากกว่าการทำลาย (Dhammapidok, 2002: 21-35) จะเห็นว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้เป็น จริยธรรมเชิงบวก ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักเบญจศีลเบญจธรรมที่ได้ประยุกต์เข้าสู่สังคมสมัยใหม่ให้มีความหมายในวงกว้าง โดยเฉพาะในกรอบองค์กรธุรกิจหรือเศรษฐศาสตร์

โดยสรุปแล้ว เบญจศีลเบญจธรรมเป็นหลักจริยธรรมทางธุรกิจที่ทำให้เห็นแนวคิดพื้นฐาน พุทธเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้มนุษย์ปฏิบัติตามหน้าที่ในการทำงานอย่างน้อย 3 ประการ (Schumacher, 1973: 36) คือ 1) เพื่อให้มนุษย์มีโอกาสทำประโยชน์และพัฒนาความสามารถของตน 2) เพื่อเอาชนะความเชื่อมั่นในตนเองด้วยการร่วมมือทำงานกับคนอื่นได้ และ 3) การผลิตสินค้าและการบริการที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพ ภาระหน้าที่ดังกล่าวเป็นการส่งเสริมศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละคนให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นการทำงานที่เรียกว่า เป็นการปฏิบัติธรรมไปในตัว นั่นคือการสร้างจริยธรรมทางธุรกิจจากองค์กรภายในให้เป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- Anumanrajadhon, Phraya. (1973). *Nation, Religion, and Culture*. Bangkok: Bannakarn. [in Thai].
- Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2016). *Dictionary of Buddhism*. 36th ed. Bangkok: Phalidhamma. [in Thai].
- Buddhaghosa. (2012). *Visuddhimagga Vol. 1*. 12th ed. Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya Publications, [in Pali].
- Carroll, A. B. & Buchholz, A. K. (2003). *Business and Society: Ethics and stakeholder Management*. Mason: South-western.
- Dhammapidok (P.A. Payutto). (1999). *Buddhadhamma*. 8th ed.. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Publications, [in Thai].
- _____. (2000a). *Solution of Economic System Which Dominates Thai Society*. (3rd ed.). Bangkok: Dhamma Foundation, [in Thai].
- _____. (2000b). *Dhamma and Work*. 3rd ed. Bangkok: Dhamma Foundation, [in Thai]
- _____. (2002). *Buddhist Economics*. 5th ed. Bangkok: Komolkhemthong Foundation, [in Thai]
- Ferrell, o. c., Fraedrich, J. & Ferrell, L. (2015). *Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases*. Stamford: Cengage Learning.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University (MCU). (1996). *Thai Tipitaka Vol. 9, 10, 11, 21, 23, 25*. Pranakhorn Si Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, [in Thai].
- Nontharak, J. & Atsanangkonchai. (2018). *Disease from Alcohol in 195 Countries from 1990-2016*. Retrieved November 26, 2018, from <http://cas.or.th/2018/2627> [in Thai].
- Puntasen, A. (2004). *Buddhist Economics: Evolution, Theories, and its Application to Various Economic Subjects*. 3rd ed. Bangkok: Amarin Printing and Publishing, [in Thai].
- Schumacher, E. F. (1973). *Small is Beautiful: Economics as If People Mattered*. London: Blond & Briggs.

- Sigambhirayan (Somjin Sammapanno). (2016). *Ethics in Buddhist Texts*. Phra Nakhon Si Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, [in Thai].
- Siha-amphi, p. (2000). Basic Religious and Ethic Education. Bangkok: Chulalongkorn University, [in Thai]
- Simanee, L. (n.d.). *Morality and Ethics in the East*. Bangkok: Duangkaew. [in Thai].
- Thepvethi (P.A. Payutto). (1988). *Truth and Ethics*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Publications, [in Thai].
- The Royal Institute. (2003). *Dictionary of the Royal Institute in B.E. 2542*. Bangkok: Nanmeebooks Publications, [in Thai].
- U-pho, T. (1996). *Advantages of Five Precepts: Canon of Society*. 3rd ed. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Publications, [in Thai].
- Vajirananavarorasa, Somdet Phramahasamanachao Kromphraya. (1995). *Five Precepts and Five Doctrines*. 15th ed. Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya Publications, [in Thai].
- Velasquez, M. G. (2008). *Business Ethics: Concepts and Cases*. Englewood Cliff: Prentice-hall.
- Virakul, B. (2008). *Doctrine of Ethics in Fluman Resource and Organization Development*. Bangkok: Graduate School of Human Resource Development, National Institute of Development Administration, [in Thai].